

Розділ 1. Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

УДК 378:796

Р. Ю. Гайволя – студент інституту фізичної культури та здоров'я Волинського національного університету імені Лесі Українки

До питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання

Роботу виконано на кафедрі теорії та методики фізичного виховання ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і раціональні прийоми їх реалізації.

Ключові слова: фізична освіта, фізичне виховання, фізична культура, професійні уміння, комплекс умінь.

Гайволя Р. Ю. К вопросу профессиональной подготовки будущих специалистов физического воспитания. В статье рассмотрены проблемы профессиональной подготовки будущих специалистов физического воспитания и рациональные приемы их реализации.

Ключевые слова: физическое образование, физическое воспитание, физическая культура, профессиональные умения, комплекс умений.

Gayvolya R. Yu For Question Professional Preparation Future Expert Physical Training. In article paragraph look at problem professional preparation future expert physical training and rational method their realization.

Key words: physical education, physical training, physical culture, physical skill, complex skill.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах переходу України до ринкової економіки, демократичного суспільства перед системою підготовки фахівців фізичного виховання постають нові вимоги. За визначенням Л. Сущенко, ця система в нових умовах покликана забезпечити комплексне вирішення проблем розвитку людини, що обумовлює її спрямованість на розв'язання таких завдань: збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я людей; виховання молодого покоління, здатного протистояти негативним явищам; консолідація суспільства, зміцнення єдності та згуртованості нації; розвиток систем фізичного виховання, що дають змогу цілком розкрити національні традиції українського народу, його самобутність; відтворення здорового населення, його підготовка до виробничої діяльності та військової служби; формування в людей здатності адаптуватися до складних ситуацій і протистояти підвищеним стресовим навантаженням; задоволення потреби в масових спортивних видовищах; створення потужної спортивної індустрії, що входить як складовий елемент до економічної системи Української держави; більш ефективна соціальна й фізична реабілітація інвалідів; збереження лідируючих позицій українських спортсменів у міжнародному спортивному русі; створення нової ідеології висвітлення в засобах масової інформації питань фізичної культури, спорту і здорового способу життя [6].

Мета дослідження – вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання.

Методи та організація дослідження. Для вирішення поставлених завдань ми використовували методи отримання ретроспективної інформації, теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури.

Результати досліджень та їх обговорення. Фізичне виховання – це процес вирішення певних виховно-освітніх завдань, якому властиві всі ознаки педагогічного процесу. Відмінною ж його особливістю є те, що фізичне виховання забезпечує “системне формування рухових умінь та навичок і спрямоване на розвиток фізичних якостей людини, сукупність яких більшою мірою визначає її фізичну дієздатність” [3, 20].

Фізкультурна освіта одним зі своїх важливих завдань має розвиток у людини відчуття своєї цілісності, збагачення здібностей до духовного і фізичного самовдосконалення, до управління собою як цілісністю, до цілеспрямованої саморегуляції.

Термін “фізична культура” у Росії з’явився після жовтневих подій 1917 р. для позначення сукупності фізичних вправ: “гімнастика через границю”, військово-фізична підготовка, оздоровчі спортивні свята й підготовка до них. Сьогодні фізична культура є “специфічним багатофункціональним явищем, у сфері якого вирішується широке коло завдань, від особистісних до державних і загальнолюдських” [6, 47].

Як складова частина загальної культури суспільства фізична культура відображає засоби фізкультурної діяльності, результати, умови, необхідні для культивування та спрямовані на засвоєння, розвиток і керування фізичними та психічними здібностями людини, зміцнення її здоров’я, підвищення працездатності.

Фізична культура являє собою діяльність, яка цілеспрямовано здійснює вплив на процес фізичного вдосконалення людини, що дає змогу забезпечити спрямований розвиток її життєво важливих фізичних якостей і здібностей.

О. Димінський поняття “фізична культура” пов’язує із сукупністю досягнень суспільства у створенні спеціальних засобів, методів й умов спрямованого розвитку фізичної дієздатності підлітків і дорослого населення [1].

Відомий підхід, за якого фізичну культуру розглядають як діяльність, спрямовану на фізичне вдосконалення людини; сукупність інтелектуального, соціально-психологічного, рухового компонентів; систему потреб, можливостей діяльності, відношень та інститутів, які базуються на розвитку фізичних якостей людини; сукупність досягнень суспільства у створенні й раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного й духовного вдосконалення людини.

В умовах реформування національної системи освіти набули визначення нові засади професійної підготовки фахівців фізичного виховання. Сьогодні формується нова методологія фізкультурної політики, що ґрунтується на таких принципах: перехід від формальної гонитви за масовістю фізкультурно-спортивного руху до рекреаційно-оздоровчого й профілактичного ефекту, утвердження здорового способу життя; перехід від адміністративно-командної до демократичної системи управління сферою фізичної культури і спорту, побудованої на ціннісно-спонукальних джерелах природних потреб людей у фізичному загартуванні; перехід від жорстко впроваджуваних фізкультурно-спортивних нормативів і комплексів до активної та диференційованої пропаганди впливу фізичної культури на працю, освіту й виховання людей, їх морально-етичний і світоглядний рівень розвитку; перехід від ідеологізації та політизації фізичного виховання до нормальних спортивних стосунків і зв’язків, заснованих на розумінні загальнолюдського характеру фізкультурно-спортивних цінностей [2, 3–4].

Нова концепція фізичної культури та спорту передбачає: стимулювання зацікавленості державних, громадських, самодіяльних і комерційних структур у всебічному розвитку фізкультурно-спортивного руху, його матеріально-технічної бази, в організації міжнародних та національних змагань, у забезпеченні широкого доступу громадян до різноманітних фізкультурно-оздоровчих і спортивних послуг; виховання в населення України спортивного менталітету, відповідних мотиваційних і поведінкових якостей, активної соціальної орієнтації на оздоровлення та гідний спосіб життя за допомогою фізкультурно-спортивних вправ і занять; оволодіння органами управління та їх підрозділами на місцях мистецтвом ефективного використання ринкових форм фізкультурно-спортивної діяльності, відповідними стилем і методами роботи, які повністю відповідають потребам ринкової економіки і спрямовані на досягнення високої соціальної, економічної ефективності фізкультурної галузі.

Утвердження й прогнозування означених завдань зумовило підвищені вимоги до підготовки фахівців у галузі фізичної культури, що активізувало проведення досліджень у цій галузі. Предметом наукового аналізу стали питання важливості фізичної культури в загальному розвитку особистості, обґрунтування теоретичних засад підготовки студентів до професійної діяльності вчителя фізичного виховання та врахування її психологічних аспектів, теорія і практика підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, визначення теоретико-методологічних засад підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах, добір і конструювання теоретичного компонента змісту фізкультурної освіти, вплив спорту на розвиток індивідуальності людини, розвиток фізичної культури в Україні, вивчення питань фізичного стану студентів, шляхів формування у них потреб до занять фізичними вправами та ін.

На необхідності підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання акцентується увага у монографії Л. Сущенко. Один із засобів цього вбачається автором у формуванні у них здатності до постійного збагачення своєї духовної і професійної культури. Для цього процес професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання має “здійснюватися з урахуванням основних стадій становлення особистості як суб’єкта діяльності (адаптація студентів до

нових соціально-педагогічних умов навчання, становлення активної позиції того, кого навчають, самовизначення), через насичення гуманістичним змістом традиційних курсів дисциплін” [6, 207].

С. Старченко формулює завдання, які покладаються на фізичне виховання у вищих навчальних закладах: збереження і зміцнення здоров'я, загартування, сприяння гармонійному розвитку організму, прищеплення навичок здорового способу життя; формування життєво важливих рухових умінь і навичок; виховання загальнолюдських моральних цінностей, формування поняття, що турбота про своє здоров'я – це не лише особиста справа, а й громадянський обов'язок; виховання потреби у систематичних заняттях фізичними вправами, прагнення до вдосконалення; оволодіння студентами необхідним дидактичним компонентом теоретичних і практичних знань щодо занять фізичною культурою та спортом, знань у галузі гігієни, фізіології, медицини.

Ці принципи відображені у Комплексній програмі з фізичного виховання для студентів вищих педагогічних навчальних закладів [4].

Л. Сущенко під професійною підготовкою майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту розуміє “процес, який характеризує технологічно обґрунтовані засади вищих навчальних закладів країни надання особистості такого рівня професіоналізму, завдяки якому вона стане конкурентоспроможною на ринках праці, буде самостійно організовувати фізичне виховання різних верств населення регіону й успішно працювати в усіх ланках спортивного руху” [6, 28].

Б. Шиян і В. Папуша вбачають сутність шкільного предмета “Фізична культура” у спрямованості на забезпечення загальної фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх шкіл, метою якої є формування у них наукового світогляду в галузі фізичної культури, оволодіння засобами, методами та формами індивідуальної рухової діяльності, вміннями цілеспрямовано використовувати цю діяльність для власного духовного і фізичного вдосконалення, зміцнення й збереження здоров'я, задоволення потреб у підготовці до активної творчої життєдіяльності. При цьому увага акцентується на тому, що цієї мети можна досягти лише за умови відповідної діяльності вчителя фізичної культури [7].

Звідси постає проблема формування у майбутнього фахівця певного комплексу вмінь, застосування яких могло б забезпечити належну реалізацію фізкультурної діяльності. Однак, як зазначає Б. Шиян, чинна система підготовки фахівців із фізичного виховання характеризується тим, що “студенти засвоюють переважно компоненти професійної діяльності (дисципліни навчального плану), а не професію загалом з її варіативними, неповторними нюансами. Це, у свою чергу, призводить до того, що окремі дисципліни навчального плану втрачають значимість для методичної підготовки майбутнього фахівця, і він не виявляє інтересу до їх засвоєння” [7, 41]. На його думку, теоретико-методична підготовка вчителя фізичної культури повинна становити функціонально структуровану за своїми завданнями, формами, засобами й методами їх досягнення систему, яка має включати теорію і методику фізичного виховання, спортивно-педагогічні дисципліни й спеціальні курси та семінари. Звідси теорія фізичного виховання передбачає опанування майбутнім фахівцем знань про мету, завдання, засоби, національні традиції, основні умови функціонування системи фізичного виховання і принципи її побудови; розкриває сутність та закономірності навчання рухових дій і розвитку фізичних якостей.

Методика фізичного виховання забезпечує становлення майбутнього фахівця як методиста. З цією метою слід упроваджувати його ознайомлення із сучасними підходами до планування та організації фізичного виховання; здійснювати навчання аналізу форм, методів, особливостей проведення занять з учнями різного віку, рівня підготовленості, стану здоров'я. За цих умов професійно-педагогічна діяльність спрямовуватиметься на підготовку школярів до самовдосконалення і саморозвитку, дотримання здорового способу життя.

Для поєднання теоретичних знань із практикою професійної діяльності вчителя фізичного виховання М. Данилко пропонує дотримуватися таких умов: соціальних; морально-психологічних; науково-теоретичних; науково-методичних; правових.

Педагогічну діяльність учителя фізичного виховання не можна розглядати відокремлено від діяльності учнів. Перебуваючи в постійному взаємозв'язку, учитель і учні утворюють єдину педагогічну систему, що має складну й динамічну будову, систему, у якій учні поетапно переходять з об'єкта діяльності в її активний суб'єкт. З огляду на це, у підготовці майбутнього фахівця актуалізуються вимоги до побудови його взаємин з учнями на суб'єкт-суб'єктних засадах, “прийняття професійних рішень не на підставі безпосередніх емоційних реакцій, а опосередковано, через специфічні професійні вміння” [5, 74].

Як ми вже зазначали вище, дослідники, які звертаються до вивчення проблеми підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах, одноголосні у своєму твердженні, що важливою передумовою належного розв'язання цього завдання виступає впровадження у

навчально-виховний процес вищих педагогічних закладів основних принципів особистісно орієнтованого підходу. До таких принципів належать: принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій, принцип особистісно розвивального спілкування, принцип використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості, принцип систематичного аналізу виховання власних і чужих вчинків.

Щодо особистісно орієнтованого формування у майбутніх фахівців фізичної культури професійних умінь, розуміємо під цим, ґрунтуючись на тезі Л. Сущенко, науково обґрунтовану систему суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів, студентів і викладачів, в основу будови якої покладено принцип особистісно орієнтованого підходу і яка інформаційно навантажена за змістом, індивідуалізована за формою, інтенсивна в часовому вимірі та має за мету формування смислової парадигми особистості майбутнього фахівця.

Л. Сущенко пропонує авторську концепцію особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, яка базується на двох основоположних чинниках: теоретико-методологічному та практичному [5].

Теоретико-методологічний компонент забезпечує свободу пошуків та інтеграції проектно-конструкторських констант на шляху створення розвивального педагогічного середовища під час навчання студента у вищій школі, дає змогу використовувати для мотивації концепції апарат синергетики, який “не нав'язує особистості якогось визначеного комплексом соціокультурних норм алгоритму, а пояснює ймовірнісний характер формування фахівця в системі вищої освіти” [6, 212].

Практичний компонент передбачає врахування наявних відмінностей у розвитку особистості.

Виходячи з цього, Л. Сущенко розробляє модель особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, яка включає три основні компоненти: когнітивний, функціональний і діяльнісний.

До видів професійних знань, якими має опанувати майбутній фахівець, дослідник відносить філософські, методологічні, історичні, теоретичні, технологічні, валеологічні та управлінські. Подається також детальне визначення тих навчальних дисциплін, у процесі вивчення яких студенти мають можливість одержати означені різновиди наукового знання [6, 214–215].

Другим компонентом моделі виступають види професійних функцій, виконувати які має навчатися майбутній фахівець фізичного виховання. До них Л. Сущенко відносить: світоглядну, інструментальну, культурологічну, інноваційну, комунікативну, мотиваційну, цілепокладання.

Третій компонент запропонованої моделі – види професійної діяльності: діагностична, реабілітаційна, репродуктивна, спортивна, освітянська, профілактична, організаційна.

Сучасні умови висувають підвищені вимоги до підготовки фахівця у вищій школі. На їх задоволення певною мірою спрямована багатоступенева система організації вищої педагогічної освіти, що “допускає (і пропонує відповідно до принципу поетапного навчання) конкретизацію цілей освіти для кожного ступеня залежно від умов, а також можливостей студента обрати зміст навчання при переході з нижчого рівня на вищий” [5, 191]. Такий підхід передбачає здобуття вищої освіти на декількох відносно самостійних циклах, кожний із яких завершується одержанням відповідного диплому. Багатоступенева освіта дозволяє вносити необхідні зміни у зміст навчання, “повніше враховувати здібності та схильності студентів, позбавляє від однакового підходу до рівня теоретичного і практичного навчання, спрямована на оперативне задоволення потреб суспільства у фахівцях різного рівня підготовки та якості” [6, 191].

Особливості реалізації багатоступеневої системи професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання в Україні сприяють їхній підготовці за такими основними напрямками: вчитель фізичного виховання, тренер з обраного виду спорту, фахівці з фізкультурно-оздоровчої роботи, з фізичної реабілітації.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити такий висновок, що зміст професійних умінь фахівця фізичного виховання складається зі специфічних рухових та власне педагогічних умінь. До перших належить: володіння технікою фізичних вправ шкільної програми. Власне педагогічні вміння синтезують теоретичні знання і практичні дії, володіння прийомами навчання та виховання учнів. Звідси постає проблема формування у майбутнього фахівця певного комплексу умінь, застосування яких могло б забезпечити належну реалізацію фізкультурної діяльності.

Література

1. Деминский А. Ц. Основы теории физической культуры.– Донецк: Доминанта, 1996.– 328 с.
2. Платонов В. М., Панюков В. С., Патрушев В. І., Туленков М. В. Про нову концепцію фізичної культури та спорту // Матеріали 5 республік. конф. “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні”.– Луцьк: Надтир'я, 1994.– С. 3–4.

3. Плетнева З. П. Формирование профессионально-педагогической направленности личности студентов ИФК: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук.– Малаховка, 1988.– 24 с.
4. Програма з фізичного виховання // Комплексна робоча програма з фізичного виховання для вищих педагогічних навчальних закладів.– К., 2003.– 77 с.
5. Скульський Р. П. Психологічні та соціально-педагогічні передумови творчості вчителя // Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості.– К., 1993.– С. 72–84.
6. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект).– Запоріжжя: ЗДУ, 2003.– 442 с.
7. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук.– К., 1997.– 50 с.

Адреса для листування:
43 000 Луцьк, просп. Волі, 13.

Статтю подано до редколегії
03.10.2007 р.